

Matej HRIBERŠEK | DRUŠTVO PRIJATELJEV
HUMANISTIČNE GIMNAZIJE
Branik klasično-humanistične
izobrazbe v času med obema
vojnama

Izvleček

Klasično-humanistična izobrazba, ki jo je dajala humanistična (klasična) gimnazija, je že v času Avstroogrske doživljala številne napade s strani reformističnih struj. Po koncu 1. svetovne vojne in ustanovitvi nove države je nekaj časa vladalo zatišje; kmalu pa so se ti napadi nadaljevali. Zato so zagovorniki klasične gimnazije l. 1920 ustanovili Društvo prijateljev humanistične gimnazije, ki se je postavilo v bran nasprotnikom klasike, si prizadevalo za ohranitev obeh klasičnih jezikov v šolskem sistemu ter skrbelo za uveljavljanje antične misli in antičnega humanizma v javnosti.

Abstract

The classical and humanist education provided by the humanist (classical) gymnasium was roundly criticised by the advocates of reform as early as the Austro-Hungarian period. With the end of World War I and the formation of the Kingdom of Yugoslavia, the attacks subsided, but were soon renewed. In reply, the supporters of the gymnasium founded the »Friends of the Humanist Gymnasium« Society in 1920. Its aims were to resist the opponents of the classics, strive to preserve both classical languages in the school curriculum, and promote the culture and humanism of antiquity among the general public.

Predhodniki in vzorniki

Po letu 1900 se je v Avstriji na področju šolstva nasprotje med tradicionalisti, ki so si prizadevali za ohranitev sistema šolstva z ustreznimi vsebinskimi in didaktičnimi spremembami pouka, in med reformisti, ki so zagovarjali popolno reformo šolskega sistema in katerih kritike so postajale iz leta v leto vse glasnejše, vse bolj zaostrovalo.¹ Avstrijsko reformno gibanje je pobude za svoje delovanje našlo v reformah, ki so jih v tem času izvedli v Prusiji, kjer je gimnazija vse bolj izgubljala svoj monopolni položaj; posebej velik odmev v avstrijskem prostoru je imela konferenca o šolstvu, sklicana l. 1900 v Berlinu, na kateri je bila maturi realnih gimnazij in realk priznana enakovrednost gimnazijski maturi.²

Po tej konferenci je bilo v Avstriji ustanovljenih nekaj društev, ki so se pri svojem delovanju zgledovala po podobnih nemških društvih. Leta 1902

¹ Timerding (1917), passim.

² Engelbrecht (1986), 174.

sta bili ustanovljeni društvi »Realna šola« (Realschule) in »Dunajsko novofilološko društvo« (Wiener neuphilologisches Verein), ki sta zahtevali enakovrednost gimnazijske in realčne mature. Isto leto je bila ustanovljena tudi »Kulturno-politična družba« (Die kulturpolitische Gesellschaft), ki je bila glavno gibalno in pobudnik reforme šolstva. Leta 1903 je reformne zahteve za razširitev pravic realk podprlo tudi društvo »Srednja šola« (Mittelschule), l. 1904 pa še »Zveza avstrijskih ženskih društev« (Bund österreichischer Frauenvereine). Najhujših kritik sta bila deležna oba klasična jezika, ki jima je bilo v predmetniku odmerjenega največ časa in sta bila zato najprimernejša krivca; zaradi agresivne reformne propagande omenjenih društev je tudi javno mnenje postajalo vedno bolj nenaklonjeno antiki in klasičnima jezicoma, še posebej grščini. Filologi so postali krivci za večino slabosti in pomanjkljivosti srednješolskega sistema.

Zato so se tudi filologi začeli združevati. Leta 1905 je dr. Salomon Frankfurter, kustos univerzitetne knjižnice, dal prvo pobudo za ustanovitev filološkega društva (po vzoru nemškega, l. 1904 v Berlinu nastalega društva). Leta 1906 je imelo društvo svojo ustanovno skupščino (istega leta je bilo ustanovljeno tudi »Društvo slovenskih profesorjev«); nadelo si je ime »Društvo prijateljev humanistične gimnazije« (Verein der Freunde des humanistischen Gymnasiums). Društvo, v katerem so bila zbrana vsa eminentna imena s področja humanističnih strok, je postalo osrednja institucija privrženecv tradicionalistične struje; svoje delovanje je usmerilo v obrambo in ohranitev obstoječega šolskega sistema ter klasičnih jezikov znotraj njega. Društvo je izdajalo svoja izvestja (Mitteilungen des Vereins der Freunde des humanistischen Gymnasiums), v katerih so avtorji branili humanistično naravnost obstoječega šolskega sistema. Društvo je v svojih reformnih predlogih iskalo srednjo pot med radikalnimi spremembami, ki so jih zagovarjali reformisti, in med konzervativizmom; priznavalo je potrebo po reformi, vendar hkrati vztrajalo pri zahtevi, naj gimnazija ohrani svojo humanistično osnovo ter ravnotežje med naravoslovno-matematičnimi in filološko-historičnimi predmeti. Glavna zahteva je bila, naj klasična jezika še naprej ostaneta osnova gimnazijskega pouka.³

Kot njegova protiteuž je bilo l. 1907 ustanovljeno »Društvo za šolsko reformo« (Verein für Schulreform).

Polemike v zvezi s šolstvom so se razvemale tudi med slovenski šolniki. Ostra in neprizanesljiva ugotovitev filologa in pedagoga dr. Josipa Tominška, »da je gimnazija sama dobra in vzvišena, da pa je kot prvo nesposoben ta ali oni učitelj (in kar počne narobe naj gre na rovaš njega, ne gimnazije), ter da je zaradi komodnosti, lenobe in pomanjkanja stremljenja za višjimi smotri nesposoben za višji pouk velik del gimnazijske

³ Mitteilungen (1907), passim; prim. tudi Pasarić (1908a), 276–281; Strigl (1904); Strigl (1914).

mladine«,⁴ je le eden od segmentov v reformnem mozaiku in skupno stališče, s katerim so filologi nastopali proti zahtevam po reformiranju gimnazije. Tako (samo)kritične ocene ni mogoče najti v nobeni zahtevi reformistov.

Najvidnejša institucija reformistične struje, »Kulturnopolitična družba«, je l. 1906 pripravila svoj največji podvig: oklicala je anketo, ki je potekala od 13. novembra 1906 do 18. januarja 1907; na njej je nastopilo več kot 60 govornikov, udeležilo se je okoli 3000 ljudi, glavni cilj pa je bil dokazati nesprejemljivost in neučinkovitost šolskega sistema. Družba je ob oklicu ankete poslala v javnost obsežno vprašalno polo, ki je bila namenjena štirim slojem: dijakom (višje gimnazije in realke), maturantom, že zaposlenim bivšim gimnazijcem in realcem ter profesorjem. Sledila je anketa, ki je kljub nekaterim dobrim idejam zvedenela v protišolsko manifestacijo, prislужila pa si je tudi kritike strokovne javnosti zaradi vključevanja gimnazijcev.⁵

V vse bolj naraščajoče napetosti ob vprašanju srednjega šolstva je l. 1907 poseglo avstrijsko prosvetno ministrstvo; takratni prosvetni minister Gustav Marchet je v deželnem zboru napovedal organizacijo velikega javnega posvetovanja, posvečenega srednješolski problematiki; to naj bi ne bilo omejeno samo na peščico strokovnjakov, ampak bi zajelo kar najširši krog ljudi.⁶ Velika srednješolska anketa je potekala od 21. do 25. januarja 1908 na Dunaju; predsedoval ji je prosvetni minister Marchet, ki je poskrbel, da je ostala na strogo strokovni ravni brez vmešavanja politike, udeležili pa so se je predstavniki vseh slojev, vseh izobrazbenih struktur, vseh političnih strank, vseh vrst srednjih šol in predstavniki vseh dežel avstroogrške monarhije.⁷ Zagovorniki reform tudi tokrat niso uspeli; večina njihovih zahtev je bila zavrnjena kot neutemeljena. Reformna gibanja in polemike so dejavno spremljali tudi slovenski filologi, pedagogi in dijaki.⁸

V šolskem letu 1908/1909 so na osnovi sklepov ankete v avstrijskem srednjem šolstvu začeli s postopnimi reformami; vendar pa je l. 1914 vmes posegla 1. svetovna vojna.

Ustanovitev društva

Kljub začetnemu navdušenju ob oblikovanju nove države l. 1918, so se v

⁴ Tominšek (1903a), 18; Tominšek (1908a), 18; Tominšek (1908b).

⁵ Gl. Protokolle (1908). Prim. tudi Tominšek (1908b); Engelbrecht (1986), 182.

⁶ Pasarić (1908a), 113.

⁷ Mittelsch.-Enquette (1908), VII–XI. Slovenska predstavnika na tej anketi sta bila dvorni svetnik Fran Šuklje, poslanec državnega in deželnega zbora, in dvorni svetnik dr. Anton Primožič, deželni šolski inšpektor.

⁸ Žerjav, G.: *Naše stališče in vsestranska izobrazba*. Zora 13 (1907), št. 11–12, str. 165–172; Lončar (1908), 13–16, 28, 31–36; Tominšek (1908a); Ozvald (1908).

krogih učiteljev klasičnih jezikov in zagovornikov klasično-humanistične izobrazbe pod vplivom dogodkov in tendenc, ki jih je bilo moč slutiti že za časa avstroogrške nadvlade, začele porajati zle slutnje glede položaja klasičnih jezikov v šolskem sistemu in njihovega nadaljnjega obstoja v njem. Klasična jezika v šolskem sistemu države SHS sta se kmalu znašla v podobnem položaju kot v predreformnem obdobju v Avstroogrski; postala sta idealni tarči, krivca za težave šolstva in glavni oviri za njegov napredek.

Reakcija zagovornikov klasično-humanistične izobrazbe je bila enaka kot v Avstriji; po avstrijskem vzoru je bilo 19. junija 1920 v Ljubljani ustanovljeno društvo, ki je po avstrijskem prevzelo ime »Društvo prijateljev humanistične gimnazije«.⁹ Z oznako »humanistična gimnazija« so pobudniki ustanovitve imeli v mislih klasično gimnazijo kot tip srednje šole, ki najbolje posreduje humanistično izobrazbo, neposredni povod za ustanovitev pa je bilo preoblikovanje petih slovenskih humanističnih gimnazij (od devetih) v realne gimnazije brez pouka grščine kot glavnega nosilca humanistične izobrazbe. Ustanovitveno zborovanje je v imenu pripravljalnega odbora odprl dr. Josip Pipenbacher, nato pa je prof. Josip Osana pojasnil nekatere točke društvenih pravil, zlasti §1, v katerem je bil zajet osnovni namen društvenega delovanja in bistvo humanistične gimnazije:

»Z živo besedo in potom tiska braniti in pospeševati po vsem ozemlju države SHS obstoj in nadaljni naravni razvoj humanistične gimnazije, ki je nje bistvo in ideja ta, da se nudi srednješolski mladini z enakomerno gojitvijo tako eksaktnih – matematike in prirodoslovja, kakor tudi zgodovinsko-jezikoslovnih ved – zgodovine, materinščine in narodne kulture, jezika in kulture starih Grkov in Rimljanov – kolikor mogoče harmonično zaokrožena splošna izobrazba«.

Udeleženci zborovanja so z aklamacijo izvolili prvi društveni odbor, v katerem so bili vladni svetnik dr. Lovro Požar (predsednik), dr. Josip Pipenbacher (podpredsednik), prof. Josip Osana (tajnik), gimnazijski ravnatelj Franc Novak (blagajnik), kot odborniki pa šolski svetnik Anton Bartel, dr. Jože Debevec, dr. Jože Glonar, dr. Fran Jerè, prof. dr. Ivan Lukman in gimnazijski ravnatelj dr. Josip Tominšek. Odbor je deloval od 19. junija 1920 do 10. decembra 1924; v tem obdobju je imelo društvo 74 članov. V razpravi so udeleženci ugotovili, da je pripravljalni odbor v svojem oklicu, v katerem je napovedal, da bo društvo zgolj obrambno, nastopil premalo odločno. Po nastopu novega predsednika in nekaterih udeležencev (prof. Vadnjal, dr. Valentin Korun, dr. Srebrnič, dr. Glonar in dr. Puntar) je bil sprejet sklep, da mora društvo nastopati bojovito, si pridobiti nazaj vse izgubljene postojanke (= klasične gimnazije) v Sloveniji in si zavoljo koristi države in mladine prizadevati za strogo, a moderno

⁹ Dolar (1925), 76–77.

urejeno humanistično gimnazijo, ki je z reformami za časa ministra Marcheta (od l. 1908 naprej) izgubila svoje pravo bistvo in si od tedaj ni uspela opomoči. Udeleženci so tudi sklenili, naj društveni odbor stopi v stik s Hrvati in Srbi in jih povabi k sodelovanju.¹⁰

V *Oklicu*, ki ga je društvo dva tedna pozneje poslalo svojim članom in somišljenikom,¹¹ so ustanovni člani predstavili namen društvenega delovanja. Kljub razvnetemu nastopu nekaterih udeležencev ustanovnega zborovanja in pobudam za bojevitejši nastop, se je – kot je razvidno iz samega besedila oklica – društveni odbor odločil za spravljivejši pristop. Odborniki so izrecno poudarili, da delovanje društva ni usmerjeno proti realistični izobrazbi (naravoslovnim predmetom in matematiki), ampak želi ohraniti kulturno poslanstvo humanistične gimnazije in jo braniti pred nasprotniki. Pri utemeljevanju so poudarjali pomen antike kot izhodišča in temelja evropske kulture, kar naj bi bilo za novo skupno državo kot prostor, na katerem sta se stikala antični Vzhod in Zahod, še posebej aktualno, saj je humanistična izobrazba zagotovilo kontinuitete s temi kulturnimi temelji. Zato so odborniki najvišji smoter društva, *humanitas*, človečnost, z izrazitim poudarkom utemeljili na antičnih temeljih in antičnem pojmovanju te; k njej mora vzgajati vsaka srednja šola, humanistična gimnazija, ki izraz vključuje že v svoje ime, pa še prav posebej. V polemiko za in proti humanistični izobrazbi se odbor ni spuščal.¹²

Kot protiutež avstrijskemu Društvu prijateljev humanistične gimnazije so v njegovih prizadevanjih za ohranitev humanistične izobrazbe delovala številna reformna društva (zlasti »Društvo za šolsko reformo«), kot protiutež slovenskemu društvu, ki je imelo opozicijo v vrstah privržencev realčne izobrazbe (zlasti profesorjev realk) in politike, pa se ni pojavilo nobeno društvo ali organizacija. Podobni društvi sta se oblikovali tudi na Hrvaškem in v Srbiji, vendar polemike med zagovorniki humanistične izobrazbe in njenimi nasprotniki nikjer niso bile tako razvnete kot v Sloveniji; ta zapuščina se je prenesla tudi v povojno obdobje.

¹⁰ S, 20. junija 1920 (poročilo o ustanovnem zboru).

¹¹ NUK, Ms 895 – Oklic Društva prijateljev humanistične gimnazije z dne 1. avgusta 1920; Dolar (1925), 76–77.

¹² Odborniki so bralce opozorili na dva najrelevantnejša prispevka o razlogih za humanistično izobrazbo in ugovorih proti njej: na Tomiškov prispevek *Grščina ob prehodu v 20. stoletje*, ki tudi slabi dve desetletji kasneje ni izgubil svoje aktualnosti, ter na delo petrograjskega profesorja Tadeusza Zielińskiego naslovom *Antika in mi*, ki je leta 1925 izšla tudi v slovenskem prevodu pod naslovom *Antični in moderni svet* (prevajalec Joža Glonar). Knjiga je veljala za najboljšo obrambo humanističnega tipa srednje šole. Prim. Velikonja (1928), 635.

Delovanje društva

Društvo je v javnosti prvič nastopilo l. 1921, po 2. kongresu srednješolskih profesorjev, na katerem je dr. Šturm nastopil proti dr. Samsi z izjavo, da Slovenci nismo za staroklasični, ampak jugoslovanski humanizem. Člani društva, ki so že v svojem *Oklicu* izrecno poudarjali klasični, antični humanizem, so se ideji »jugoslovanskega humanizma«, ki je postal priljubljena krilatica prav ob polemikah glede klasično-humanistične izobrazbe, ostro zoperstavili v časopisu.¹³ Zaradi očitnega razhajanja mnenj med profesorji glede tega vprašanja je društvo za mnenje povprašalo slovenske izobražence; 1. marca 1922 je poslalo profesorjem ljubljanske univerze, ljubljanskim odvetnikom, sodnikom in zdravnikom spomenico o humanistični gimnaziji in izobrazbi in jih prosilo za njihovo podporo pri prizadevanjih za njeno ohranitev.¹⁴ Spomenico je podpisalo 33 univerzitetnih profesorjev, 47 odvetnikov, 50 sodnikov in 30 zdravnikov. Tudi anketa ljubljanske sekcije Profesorskega društva je pokazala, da več kot polovica slovenskih srednješolskih profesorjev podpira ohranitev neokrnjene humanistične gimnazije.

V začetku januarja 1922 je prosvetno ministrstvo vsem srednješolskim zavodom v Sloveniji poslalo *Nacrt zakona o srednjih šolama u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca*, ki ga je pripravil Glavni prosvetni svet; učiteljski zbori naj bi učni načrt, ki je bil tiskan samo v cirilici, preučili in do 23. januarja pripravili predloge za morebitne spremembe. Objava načrta zakona je sprožila val polemik že zato, ker pri oblikovanju načrta zakona Slovenci in Hrvati niso bili soudeleženi,¹⁵ pa tudi naglica, s katero so morali šolniki predelati načrt, in številne pomanjkljivosti v njem so spodbudile vrsto kritičnih nastopov; zagovorniki sprememb so se oglašali le redko. Učni načrt je izhajal iz tendence po olajšanju šole, s čimer je po mnenju nasprotnikov reforme zarezal v eno njenih bistvenih nalog: da s svojo težavnostjo opravi potrebno selekcijo. Ni naključje, da sta bila pri tem najbolj na udaru prav latinščina in grščina; predmeta so učili najbolj intenzivno, odmerjenih jima je bilo največ ur in dijaki, ki so bili uspešni pri teh predmetih, so bili praviloma boljši tudi pri drugih predmetih in so v celoti dosegali boljši učni uspeh.¹⁶ Zato je bilo v očeh strokovne javnosti

¹³ Prim. J. D. [= Jožef Debevec]: »Jugoslovanski humanizem«. S, 2. oktobra 1921; Šturm, F.: *Jugoslovanski humanizem*. SN, 9. oktobra 1921; Samsa, I.: *Klasični in jugoslovanski humanizem. I*. S, 15. oktobra 1921; Samsa, I.: *Klasični in jugoslovanski humanizem. II*. S, 18. oktobra 1921; Škerlj, A.: *Humanizem v srednji šoli. (Pro in kontra)*. J, 26. februarja 1922.

¹⁴ Dr. J. D. [= Jožef Debevec]: *Jugoslovanski humanizem*. S, 2. oktobra 1921.

¹⁵ Pedagog: *Načrt zakona o srednjih šolah. I*. S, 13. januarja 1922.

¹⁶ To je pokazala tudi raziskava o specifični nadarjenosti za posamezne predmete in njenem vplivu na splošni uspeh; prim. Vajda (1922), 309, 311, 313.

še toliko bolj nedopustno, da je prosvetna uprava pri pridobivanju mnenj glede reformiranja pouka ponovila pristop reformnih gibanj v Avstriji pred reformo 1908/09 in za mnenje prosila tudi dijaštvo. Utemeljitevi, da gre za spremembe v imenu narodne in kulturne enotnosti, so zagovorniki humanistične gimnazije zavrnilo kot navadno puhlico.¹⁷

Za zagovornike humanistične gimnazije je bil najbolj sporen 4. člen, ki je določal uvedbo enotne nižje srednje šole brez pouka klasičnih jezikov; latinščina bi bila vključena v predmetnik šele v višji klasični in realni gimnaziji (v obeh kot obvezni predmet, v realni gimnaziji v zmanjšanem obsegu), grščina pa bi postala fakultativni predmet. Veliko pripomb je bilo tudi na nejasno zastavljeni in pomanjkljivi učni načrt.¹⁸ Z uveljavitvijo takšnega zakonskega predloga bi Slovenci in Hrvati ostali brez tradicionalno uveljavljenih humanističnih gimnazij, namesto njih pa bi dobili srednje šole, za katere ni bilo jasno, kaj naj bi se v njih poučevalo. Učni načrt ni natančno določal učnih predmetov (razen tistih, katere bi napovedane spremembe direktno zadele, med njimi latinščino in grščino), hkrati pa je bil tako kot celoten predlog zakona zastavljen na skrajnem centralizmu, ker so bile vse odločitve glede srednjega šolstva, tudi odločitve o učnem načrtu, v celoti prepuščene prosvetnemu ministru; med njim in vodstvi šol ni bilo predvidene nobene vmesne instance z izjemo Glavnega prosvetnega sveta, ki pa je bil samo posvetovalno telo brez zakonito določene sestave in domene.¹⁹ Edina prednost uvedbe enotne nižje srednje šole bi bila, da bi lahko dijak nižjih razredov prestopil na katero koli drugo gimnazijo, kar bi bilo v prid le uradnikom in državnim uslužbencem, ki so se pogosto selili; to pa je sprožilo tudi vprašanje enotnega učnega jezika. Kritiki predvidenih reformnih ukrepov so bili glede načrta zakona enotni: če pride do uveljavitve predlaganih sprememb, bo to pomenilo smrt humanistične gimnazije.²⁰

Proti načrtu zakona se je najprej izreklo Društvo prijateljev humanistične gimnazije na svojem 1. rednem občnem zboru 31. januarja na I. državni gimnaziji v Ljubljani. Občnega zbora so se udeležili tudi zastopniki treh fakultet ljubljanske univerze: dekan medicinske fakultete dr. Alfred Šerko, prof. dr. Rado Kušej s pravne fakultete in msgr. dr. J. Ujčič s teološke fakultete, vsi vneti zagovorniki humanistične gimnazije, ki so v svojih pozdravnih izjavah podprli prizadevanja društva za ohranjanje humanistične izobrazbe. Udeleženci občnega zbora so se

¹⁷ Glonar, J.: *Šolska reforma in kulturni problem naše države*. Jsla, št. 29 (5. februarja 1922), 2.

¹⁸ Vajda, F.: *Načrt zakona za srednje šole*. J, 15. januarja 1922.

¹⁹ Osana (1922), 278–279; F. R.: *Načrt zakona o srednjih šolah*. III. S, 19. januarja 1922.

²⁰ F. R.: *Načrt zakona o srednjih šolah*. II. S, 14. januarja 1922; F. R.: *Vzgojni cilji naše šole*. S, 20. januarja 1922.

soglasno izrekli proti načrtovanim spremembam. Na zboru je dr. Josip Pipenbacher predaval o 4. členu predlaganega načrta (uvredba enotne nižje srednje šole) in negativnih posledicah njegove morebitne uveljavitve za pouk klasičnih jezikov.²¹ Omenjena univerzitetna profesorja dr. Kušej in dr. Šerko sta se v časopisju obrnila tudi na širšo javnost; opozorila sta na pomen humanističnih študij in pouka klasičnih jezikov ter eksperimentalni značaj predlaganih reformnih ukrepov, s katerimi bo v veliki meri prizadet tudi visokošolski študij.²² Opozoril na padec kvalitete srednješolskega pouka, ki bo z verizno reakcijo povzročil padec kvalitete visokošolskega študija, je bilo vse več.²³

Društvo je znova posredovalo jeseni l. 1923, ko je bilo pričakovati, da bo predlog novega zakona o srednjem šolstvu šel v skupščinsko obravnavo; 15. oktobra 1923 je naslovlilo na predsednika skupščine, prosvetnega ministra, Jugoslovanski klub, ministrskega predsednika in nekatere poslance spomenico za ohranitev neokrnjenega humanističnega tipa gimnazije. Ob ukazu tedanjega prosvetnega ministra Pribičevića o poenotenju pouka v I. in II. razredu nižje gimnazije (november–december 1924) se je društvo na občnem zboru 11. decembra enodušno izreklo proti reformi in poslalo v Beograd brzovavki kralju Aleksandru in ministru Pribičeviću z argumentirano prošnjo, naj se odredba ukine,²⁴ podprlo pa je tudi zahteve staršev, ki so jih ti izrazili na protestnem zborovanju 20. decembra 1924.²⁵

Na občnem zboru 11. decembra 1924 je bil izvoljen nov odbor: za predsednika je bil izvoljen dr. J. Debevec, za podpredsednika doc. dr. F. Bradač, za tajnika prof. J. Osana, za blagajnika ravnatelj prof. K. Hočevav, kot odborniki pa dr. J. Glonar, dr. F. Lukman, prof. dr. K. Ozvald in dr. J. Tominšek.²⁶

Po uveljavitvi Pribičevićevega odloka 7. januarja 1925 je odbor društva na seji 10. januarja sprejel nekaj sklepov za ublažitev obetajočih se negativnih posledic ministrskega ukaza; sklenjeno je bilo:

- da se bo društvo obrnilo na rektorat ljubljanske univerze, da bi univerzitetni profesorji s krajšimi članki po dnevnem časopisju opozarjali na pomen in potrebe;

²¹ J. S. [= Janez Samsa] (1922), 232 (poročilo o občnem zboru); *Prosveta za humanistično gimnazijo*. J, 1. februarja 1922; *Prosveta za humanistično gimnazijo*. J, 1. februarja 1922; J. S. [= Janez Samsa]: *Humanistična gimnazija*. Č 16 (1922), 232.

²² Šerko, A.: *Nikar!* S, 7. februarja 1922; Kušej, R.: *Izstradana znanost*. SN, 8. februarja 1922.

²³ Beranič, D.: *Boj proti humanistiki*. Jsla, št. 51 (3. marca 1922), 2.

²⁴ Prim. S, 13. decembra 1924.

²⁵ *Reforma naših srednjih šol*. S, 23. decembra 1924.

²⁶ *Prva poslanica prijateljcem humanistične gimnazije*. Ljubljana, 10. februarja 1926, 6.

- da se naslovi pismo na Profesorsko društvo in opozori, da so štirje slovenski profesorji zagovarjali Pribičevičev odlok;
- da društvo pripravi predavanja o metodiki klasičnega pouka za učitelje klasičnih jezikov;
- da se obrne s prošnjo na vlado, naj omogoči enemu slovenskemu filologu, da se na Dunaju seznanj z najmodernejšimi spoznanji metodike pouka klasičnih jezikov;
- da naj društvo skrbi za prirejanje potrebam časom najbolj primerne kanona grških in latinskih klasikov;
- da poskrbi za pridobitev novih članov in da zbira najpomembnejšo strokovno literaturo, ker profesorski zbori niso več naročali nobenih strokovnih revij.²⁷

Petega marca 1925 je imelo društvo na humanistični gimnaziji 5. redni občni zbor; tega leta je društvo štel 232 članov.

Ker društvo ni imelo svojega glasila, so bile z izjemo rednih občnih zborov in odmevov v časopisju edina vez med društvenim odborom in člani društvene poslanice. Leta 1926 je društvo izdalo svojo prvo poslanico; v njej sta bili poleg opisa delovanja društva od ustanovitve naprej in aktualnih dogodkov (boj proti Pribičevičevim reformam) ponatisnjeni tudi v dnevnem časopisju objavljeni izjavi univerzitetnih profesorjev dr. Alfreda Šerka in dr. Rada Kušēja o pomenu humanistične izobrazbe, objavljena pa sta bila povzetka izjav še dveh profesorjev: dr. Riharda Zupančiča in dr. Karla Ozvalda.²⁸

Leta 1927 je društvo založilo in izdalo brošuro Josipa Westra *Kriza naše srednje šole*, ki je izšla kot druga društvena poslanica.²⁹

V tretji poslanici l. 1928 je bil objavljen slovenski prevod govora dveh zagovornikov staroklasične izobrazbe, H. Bergsona in M. Baldwina.

Leta 1929 je društvo posredovalo pri izdaji Platonovega dialoga *Fajdon* v prevodu Antona Sovreta;³⁰ člani društva so l. 1930 prejeli po en izvod knjige, ki jo je odbor štel za svojo četrto poslanico.

Leta 1929 je društvo navezalo prve mednarodne stike. Za 3.–6. junij 1929 je bil napovedan prvi kongres klasičnih filologov slovanskih dežel. Dobro leto prej je eden glavnih organizatorjev kongresa, prof. R.

²⁷ *Preurejanje naših srednjih šol*. S, 14. januarja 1925. (sklepi seje odbora z dne 10. januarja 1925).

²⁸ Šerko, A.: *Nikar!* S, 7. februarja 1922; Kušej, R.: *Izstradana znanost*. SN, 8. februarja 1922; Dolenc, I.: *Klasična izobrazba in znanstveniki. Vseučiliški profesor dr. Rihard Zupančič o pomenu klasične izobrazbe za bodoče znanstvenike*. S, 18. decembra 1924; Ozvald, K.: *Donesek k srednješolski reformi. (Nekoliko načelnih pripomb)*. S, 1. januarja 1925.

²⁹ Prim. tudi Petz, V.: *Josip Wester: Kriza naše srednje šole*. NV 36 (1928), 125–128. (recenzija).

³⁰ Platon: *Phaidon. Razgovor o nesmrtnosti duše*. Prevedel Anton Sovrè. Ljubljana 1929; recenzija: A.U. [= Aleš Ušeničnik]: *Platonov Phaidon*. Č 24 (1929/30), 269–276.

Ganzsnyiec z univerze v Lvovu, prosil dr. Frana Ilešiča, naj v Jugoslaviji posreduje za intenzivnejše sodelovanje med jugoslovanskimi in poljskimi filologi. Ilešič se je najprej obrnil na Društvo prijateljev humanistične gimnazije v Ljubljani in na morebitne interesente drugod po Jugoslaviji. Ker pa je bilo očitno, da se kongresa v Poznanju na Poljskem ne bo udeležil noben slovenski filolog, je Ilešič dal pobudo, naj se pošlje kongresu vsaj nekaj publikacij s s področja klasične filologije; za to je poskrbel društveni odbor. Kongresa se je ob filologih s Poljske in Čehoslovaške udeležil samo en jugoslovanski predstavnik, dr. Nikola Vulić z beograjske univerze.³¹ Drugi kongres slovanskih filologov so l. 1932 organizirali češki filologi od 26. do 28. maja v Pragi; udeležila se ga je tudi štiričlanska delegacija zastopnikov jugoslovanskih univerz: dr. Fran Bradač z ljubljanske, dr. Nikola Majnarić z zagrebške ter dr. Milan Budimir in dr. Nikola Vulić z beograjske univerze. Pripravljalni odbor kongresa je predlagal, da bi bilo naslednje srečanje v Jugoslaviji l. 1936. Srečanja nikoli ni bilo, je pa ob tej priložnosti dr. Nikola Majnarić dal prvo pobudo za ustanovitev Društva jugoslovanskih klasičnih filologov.³²

Leta 1931 je društvo kot peto društveno poslanico ponatisnilo govor Antona Sovreta, s katerim je ob sklepu šolskega leta 28. junija nagovoril dijake ljubljanske klasične gimnazije; govor je izšel tudi v izvestju ljubljanske klasične gimnazije za šolsko l. 1930/31.³³

Kot šesto poslanico je nameravalo društvo ponatisniti govor prof. Josipa Osane *O vzgojnem pomenu klasičnega študija*, s katerim je l. 1932 nagovoril dijake ljubljanske klasične gimnazije ob vidovdanski proslavi, vendar ga članom ni razposlalo. Govor je izšel v izvestju ljubljanske klasične gimnazije za šolsko l. 1931/32.³⁴

Leta 1933 je društvo posredovalo ob mahinacijah prosvetne uprave z učbeniki. Tega leta je izšla prva (in edina) slovenska grška čitanka, *Grška čitanka za gimnazije. I. del*. Rudolfa Južniča, tedaj profesorja na klasični gimnaziji v Ljubljani, hkrati z njo pa tudi *Tolmač* k njej. Čitanka je bila namenjena za uporabo tako na slovenskih kot tudi srbskih in hrvaških gimnazijah; zato tudi srbohrvaški naslovi v tekstu (srbohrvaško besedilo je prevedel dr. S. Bosanac, rektor zagrebške višje pedagoške šole). Skoraj pa bi slovenski dijaki ostali brez slovenskega *Tolmača*. Ko je namreč poleti 1933 Učiteljska tiskarna v Ljubljani tiskala čitanko, je odbor društva izvedel, da namerava tiskarna izdati *Tolmač* samo v srbohrvaščini; kot vzrok za to so navedli dejstvo, da je klasičnih gimnazij s srbohrvaškim učnim jezikom

³¹ Ilešič (1929), 622.

³² Majnarić (1931/32), 151.

³³ *Peta poslanica Društva prijateljev humanistične gimnazije*. Ljubljana, 1. oktobra 1931, 1–8; Sovrè (1930/31).

³⁴ Osana (1931/32).

precej več kot s slovenskim in da se tisk *Tolmača* za samo tri klasične gimnazije v Sloveniji ne izplača. Društveni odbor se je zavzel tudi za tisk slovenskega *Tolmača* in začel pogajanja s tiskarno, ki je privolila v tisk pod pogojem, da društvo prispeva 4000 din za tisk. Odbor je za pomoč prosil bansko upravo; ban dr. Drago Marušič je septembra 1933 za tisk namenil 3000 din, 1000 din pa je prispevalo društvo.³⁵

Leta 1935 se je zgodba ponovila s Sovretovo čitanko *Lanx satura*; prosvetna uprava jo je nadomestila z dvema srbohrvaškima, s Perinovičevo in Čoličevo. Srbohrvaški čitanki sta bili uvedeni pod izgovorom poenotenja pouka tudi kar zadeva učbenike, dejansko pa je šlo za poenostavljeno poslovno politiko: lahko so jo uvedli v celi državi, uvedba vsakega novega učbenika pa je pomenila tudi nov zaslužek.³⁶ V primeru Sovretove čitanke zamenjava v nobenem primeru ni bila upravičena, ker sta bili obe srbohrvaški čitanki precej dražji in na neprimerno nižjem kvalitativnem nivoju; Čoličeva npr. (pod drobnogled jo je vzelo prav Društvo prijateljev humanistične gimnazije)³⁷ je imela samo v latinskem besedilu 1500 tiskovnih napak.³⁸

Leta 1935 je društvo izdalo svojo sedmo poslanico, v njej pa je poleg rednih obvestil o delovanju odbora in položaju pouka klasičnih jezikov objavilo tudi dva obsežnejša odmeva: na srečanje bivših dijakov gimnazije v Sremskih Karlovcih (22.–23. septembra 1934), na katerem je bila sprejeta resolucija s pobudo za preoblikovanje tamkajšnje realne gimnazije nazaj v klasično, ter na oster napad anonimnega avtorja v reviji »Misel in delo«.³⁹

Osmega decembra 1935 je bila 2000-letnica rojstva pesnika Horacija; na pobudo prof. Ivana Dolenca je društvo ob tej priložnosti pripravilo proslavo. Prvo dejanje obeležitve te obletnice je bil izid Sovretovega prevoda Horacijevega *Pisma o pesništvu* (*Ars poetica*);⁴⁰ osrednja proslava, ki jo je organizirala klasična gimnazija v Ljubljani (glavni govornik je bil prof.

³⁵ *Sedma poslanica Društva prijateljev humanistične gimnazije*. Ljubljana, marca 1935, 3–4.

³⁶ *Vprašanje slovenskih učnih knjig na naših gimnazijah*. S, 1. septembra 1933; *Problem, ki ne bi smel biti problem*. S, 2. septembra 1933.

³⁷ *Sedma poslanica Društva prijateljev humanistične gimnazije*. Ljubljana 1935, 5.

³⁸ Kljub temu sta bili obe čitanki aprobirani in sta izpodrinili Sovretovo, ki je ostala v rabi v nižji gimnaziji (III. in IV. razred). Še vedno pa razen izbranih besedil in komentarja k njim v Sovretovi *Lanx satura* ni bilo na voljo slovenskih izdaj klasičnih tekstov; na klasičnih gimnazijah so bile v rabi nemške izdaje, na realnih gimnazijah pa so uporabljali različne hrestomatije, antologije in čitanke. *Sedma poslanica Društva prijateljev humanistične gimnazije*. Ljubljana, marca 1935, 3–5, 10; Profesor: *Še o slovenskih učnih knjigah*. S, 18. aprila 1935; Šolar, J.: *O slovenskih učnih knjigah*. S, 16. januarja 1936 in S, 17. januarja 1936 (nadaljevanje).

³⁹ *Sedma poslanica Društva prijateljev humanistične gimnazije*. Ljubljana, marca 1935, 6–15.; A. P.: *Prijatelji klasične gimnazije*. MiD 2 (1935), št. 5, 91–95.

⁴⁰ Horacij: *Pismo o pesništvu*. Prevedel Anton Sovrè. Cvetje iz domačih in tujih logov 3. Celje 1934.

Josip Osana), je bila 24. januarja 1936 v dvorani Filharmoničnega društva na Kongresnem trgu v Ljubljani.

Leta 1936 je društvo razposlalo svojo osmo poslanico; v njej je bil predstavljen položaj humanistike in klasične filologije po svetu (avtor prof. Milan Grošelj) in v Jugoslaviji ter slavnostni govor prof. Osane ob proslavi 2000-letnice Horacijevega rojstva (*Ob 2000letnici rojstva rimskega poeta Horacija*).

Največji in finančno najzahtevnejši projekt društva je bila izdaja 1. dela Wiesthalerjevega latinsko-slovenskega slovarja (*A-facilis*). Tisk slovarja je sredi l. 1925 zaradi finančnih težav zastal; Fran Wiesthaler, glavni urednik slovarja, je 26. januarja 1927 umrl. Društvo je pobudo za nadaljevanje dela prevzelo l. 1929; prof. Franc Jerè je v imenu društva prosil za pomoč ministra Antona Korošca, iskal finančno podporo tudi v tujini⁴¹ in se končno obrnil tudi na Društvo za humanistične vede,⁴² a zaman. Gradivo je čakalo do l. 1935. Ker je natisnjeni material že 10 let propadal, se je društvo, ki mu je škof Rožman zaupal upravljanje slovarskega gradiva, obrnilo na Wiesthalerjeve dediče, naj dovolijo sestavo 200 izvodov slovarja. Leta 1936 je društvo z dovoljenjem dedičev poskrbelo za vezavo in prodajo slovarja. Leta 1938 je društveni odbor sklenil odkupiti preostali rokopis slovarja,⁴³ prof. Jerè pa je pripravil načrt za nadaljevanje dela. Septembra 1940 je Jerè dobil od dedičev še preostali rokopis, vendar je delo ustavila vojna.

Zadnjo, deveto poslanico s prevodom govora *Klasiki* predsednika društva »Classical Association« lorda Hewartsta of Bury in z razpravo prof. Milana Grošlja *Na prelomu dveh dob v starem veku* (razprava o Salustijevih pismih na Cezarja) je društvo objavilo junija 1938.

Z začetkom 2. svetovne vojne je Društvo prijateljev humanistične gimnazije prenehalo z delovanjem. Po vojni iz političnih razlogov ni bilo več možnosti za njegovo oživitev, po eni strani zato, ker sta latinščina in grščina v šolskem sistemu še naprej izgubljali svoj položaj (najhujši udarec jima je bil zadan z ukinitvijo klasičnih gimnazij), po drugi strani pa verjetno tudi zaradi dejstva, da so bili člani društva večinoma člani ali somišljeniki desnih političnih strank. Svojega naslednika je društvo dobilo l. 1975 z ustanovitvijo Društva za antične in humanistične študije Slovenije, katerega nastanek so spodbudile enake okoliščine kot nastanek Društva prijateljev humanistične gimnazije: gonja proti klasični izobrazbi.

⁴¹ NALj, P štev. 481/46, Zapuščina dr. Franca Jereta – Poročilo ministru Korošču o Wiesthalerjevem slovarju (11. junij 1929).

⁴² *Peta poslanica Društva prijateljev humanistične gimnazije*. Ljubljana, 1. oktobra 1931, 8.

⁴³ *Deveta poslanica Društva prijateljev humanistične gimnazije*. Ljubljana, junija 1938, 15.

BIBLIOGRAFIJA

Č – Čas

DOLAR (1925) – Dolar, S.: *Reforma srednje šole*. Pedagoški zbornik 22 (1925), 70–106.

ENGELBRECHT (1986) – Engelbrecht, H.: *Geschichte des österreichischen Bildungswesens. Erziehung und Unterricht auf dem Boden Österreichs*. Band 4: Von 1848 bis zum Ende der Monarchie. Wien 1986.

ILEŠIČ (1929) – Ilešič, F.: *Kongres klasičnih filologa slovenskih zemalja u Poljskoj*. Glasnik (jugoslovenskog) profesorskog društva 9 (1929), 620–623.

J – Jutro

Jsla – Jugoslavija

LONČAR (1908) – Lončar, D.: *O šolski reformi*. Spisal dr. Dragotin Lončar, profesor na mestni realki v Idriji. Ponatisk iz »Učiteljskega tovariša« (48 (1908), št. 5–10.). V Ljubljani 1908.

MAJNARIČ (1931/32) – Majnarič, N.: *Drugi kongres slovenskih klasičnih filologa u Pragu*. Glasnik (jugoslovenskog) profesorskog društva 12 (1931–32), 147–151.

MiD – Misel in delo

MITTEILUNGEN (1907) – *Mitteilungen des Vereines der Freunde des humanistischen Gymnasiums*. Wien–Leipzig 1907 (št. 3 (1907)).

MITTELSCH-ENQUETTE (1908) – *Die Mittelschul-Enquete im k. k. Ministerium für Kultus und Unterricht*. Wien, 21.–25. Jänner 1908. Stenographisches Protokol. Referate und Korreferate. Wien 1908.

NALj – Nadškofjski arhiv Ljubljana

NUK – Narodna in univerzitetna knjižnica (Ms – Rokopisni oddelek)

NV – Nastavni vjesnik. List za srednje škole

OSANA (1922) – Osana, J.: *Načrt zakona o srednjih šolah v kraljevini SHS*. Čas 16 (1922), 277–284.

OSANA (1931/32) – Osana, J(osip): *O vzgojnem pomenu klasičnega študija*. Izvestje državne klasične gimnazije v Ljubljani 1931/32, 9–15.

OZVALD (1908) – Ozvald, K.: *Psychologische Untersuchungen über den logisch-formalen Bildungswert des altklassischen Sprachenunterrichts*. Gorica 1908.

PASARIČ (1908a) – Pasarič, J.: *Reforma srednje škole*. Nastavni vjesnik 16 (1908), 111–117; 175–183; 276–283.

PROTOKOLLE (1908) – *Protokolle der Mittelschulenquete der Kulturpolitischen Gesellschaft*. Herausgegeben von Dr. Robert Scheu. Wien 1908.

S – Slovenec

SN – Slovenski narod

SOVRÈ (1930/31) – Sovrè, A(nton): *Ljuba mladina*. Izvestje državne klasične gimnazije v Ljubljani 1930/31, 6–13.

- STRIGL (1905) – Strigl, J.: *Entwurf zu einem System der lateinischen Schulgrammatik*. Lehrproben und Lehrgänge 1905, 82, 19–33.
- STRIGL (1914) – Strigl, J.: *Zur Psychologie der lateinischen Schulgrammatik*. Lehrproben und Lehrgänge 1914, 141–156.
- TIMERDING (1917) – Timerding, H. E.: *Das Problem des humanistischen Gymnasiums vom realistischen Standpunkte*. Sokrates 15 (1917), 513–522.
- TOMINŠEK (1903a) – Tominšek, J.: *Grščina*. Pedagoški letopis 2 (1903), 13–43.
- TOMINŠEK (1908a) – Tominšek, J.: *O reformi mature*. Nastavni vjesnik 16 (1908), 489–501.
- TOMINŠEK (1908b) – Tominšek, J.: *Preosnova avstrijskih srednjih šol*. Ponatisnjeno iz »Pedagoškega Letopisa« »Slov. Šol. Matice«, zvezek VIII. V Ljubljani 1908.
- VAJDA (1922) – Vajda, F.: *Specifična nadarjenost za posamezne predmete*. Glasnik (jugoslovenskog) profesorskog društva 2 (1922), 309–313.
- VELIKONJA (1928) – Velikonja, N.: *Razvoj šolske uprave. V: Slovenci v desetletju 1918–1928*. Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine. Uredil dr. Josip Mal. Izdala in založila »Leonova družba« v Ljubljani. Ljubljana 1928.
- Zora – Zora. Glasilo slovenskega katoliškega dijaštva

**The »Friends of the Humanist Gymnasium« Society:
A Buttress of the Classical and Humanist Education
in the Interwar Period
Summary**

Ever since its foundation in 1920, the »Friends of the Humanist Gymnasium« Society strove, as a supporter of classical and humanist education, to preserve full-time instruction in both classical languages in the school curriculum. Its members included teachers of Latin and Ancient Greek, as well as supporters of the classical gymnasium as an élite institution disseminating classical education in the finest sense of the word. The Society (which was chronically beset by financial difficulties) published a number of official letters informing its members about new initiatives and developments in the classical studies. The members sought to preserve the place of the humanities in the school system, since these were increasingly jeopardised by the sciences and technical subjects favoured by the Yugoslav government. The Society held annual general meetings, which included the elections of the executive board, collaborated with university professors, helped to organise a number of events, and assisted with the publication of Slovene

textbooks for the classical languages. Its most ambitious project was the publication of the first volume of the Wiesthaler dictionary in 1936. The outbreak of World War II marked its demise, but it was succeeded in 1975 by the Slovene Society for Ancient and Humanist Studies.

Naslov:

dr. Matej Hriberšek

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta

Aškerčeva 2

SI-1000 Ljubljana

e-mail: matej.hribersek@guest.arnes.si